

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YAŞANAN OLAYLARIN TURİZME YANSIMALARI: 1960'TAN GÜNÜMÜZE TARİHSEL BİR DEĞERLENDİRME

Sebahattin Emre DİLEK¹

Nur KULAKOĞLU DİLEK²

Atıf/©: Dilek, Sebahattin Emre ve Dilek, Nur Kulakoğlu (2017). Dünyada ve Türkiye’de Yaşanan Olayların Turizme Yansımaları: 1960’tan Günümüze Tarihsel Bir Değerlendirme. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 2, Aralık 2017, ss.1083-1108

Özet: Turizm sektörünün boyutsal, yeniliksel, niteliksel ve hızlı gelişimi beraberinde sektörü olumlu ve olumsuz etkileyen olayların değerlendirilmesi gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, 1960 yılından günümüze kadar olan süreçte Dünyada ve Türkiye’de yaşanan ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel olayların turizm sektörüne yansımaları ve olumlu/olumsuz etkileri yıllar bazında tarihsel araştırma yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir. Veriler ise doküman analizi tekniği kullanılarak derlenmiştir. Bu doğrultuda, tarihsel olayları gün, ay, yıl bazında arşivlemiş olan bir web sitesinden 1960 - 2017 yılları arası dikkate alınarak elde edilen ve ulaşılan 991 doküman analiz edilmiştir. Araştırma sonucu turizmle doğrudan ilgili 144 olayın sektöre olan olumlu ve olumsuz etkileri belirlenerek, gelecekte turizmi etkileyebilecek olayların yorumsamacı yaklaşım ile bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihsel Yöntem, Türkiye Turizmi, Dünya Turizmi

Makale Geliş Tarihi: 28.09.2017/ Makale Kabul Tarihi: 13.11.2017

¹ Yrd. Doç. Dr., Batman Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, e-posta: s.emre.d@hotmail.com

² Arş. Gör., Batman Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, e-posta: nurkulakoglu@hotmail.com

Reflections of The Events In The World and Turkey On Tourism: A Historical Evaluation from 1960 to Present

Citation/©: Dilek, Sebahattin Emre ve Dilek, Nur Kulakoğlu (2017). Reflections of The Events In The World and Turkey On Tourism: A Historical Evaluation from 1960 to Present, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 10, Issue 2, December 2017, pp. 1083-1108

Abstract: The dimensional, innovative, qualitative and rapid development of the tourism sector also reveals the necessity of evaluating the events which affects the tourism sector positively and negatively in the historical process. For this purpose, the reflection of the economic, social, political and environmental events in Turkey and the world during the period from 1960 to the present to the tourism sector as a positive and negative effects have been evaluated by using historical method. In the scope of historical research method, document review technique was used as data collection technique. Accordingly, a total of 991 documents from a web site, which has archived historical events by day, month, and year were analyzed by taking into consideration the years 1960 to 2017. The positive and negative effects of the 144 events, that were determined directly related to tourism. The events that may affect the tourism sector in the future were evaluated with an interpretive approach.

Keywords: Historical Method, Tourism in Turkey, World Tourism

I. GİRİŞ

Turizm sosyal, ekonomik, çevresel ve siyasal olaylar gibi iç ve dış etkenlere karşı oldukça hassas bir sektördür. Bu yapısından dolayı; savaş, terör, çevresel ve ekonomik kriz gibi olaylardan en hızlı ve fazla etkilenen sektörlerin başında gelmektedir (Hacıoğlu ve Saylan, 2014).

Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) verilerine göre; son 60 yılda turizm, dünyanın en büyük ve en hızlı büyüyen ekonomik sektörlerinden biri haline gelmek için sürekli büyümesini sürdürmüştür. Dünya genelinde uluslararası turist varışları 1980 yılında 278 milyon, 2000 yılında 674 milyon iken 2016 yılında turizme katılanların sayısı 1 milyar 235 milyona ve uluslararası turizm gelirleri de 1 trilyon 220 milyar dolara ulaşmıştır (UNWTO, 2017). Dünyada turizmin yıllar içerisindeki gelişimine bakıldığında (1960'tan günümüze), söz konusu rakamların birtakım kriz durumları dışında (ekonomik, psikolojik, doğal, siyasal, sosyal vb.) genel olarak artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Dünya Turizm Örgütü'nün 2030 projeksiyonuna göre de, önümüzdeki yıllarda söz konusu eğilimin artacağı öngörülmektedir (UNWTO, 2017).

Her toplumsal olay gibi turizm de tarih içinde bazen yavaş bazen hızlı olmak üzere, fakat sürekli olarak gelişme göstermiştir (Olalı, 1963). Görülen bu gelişimin başlıca özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Olalı ve Timur, 1988:44):

- *Boyutsal gelişme:* Turistik tüketici sayıları ve turizm harcamaları gibi turizmin hacim yönünden artışına işaret etmektedir.
- *Hızlı gelişme:* Turizmin gelişiminin diğer toplumsal olayların gelişimine göre daha hızlı olmasını ifade etmektedir.
- *Yenilik:* Özellikle teknolojik gelişmelere bağlı olarak turizmin de gelişim göstermesini açıklamaktadır. Uzun menzilli uçuşlar ve bilgisayarlı rezervasyon sistemleri bu yeniliklere örnek olarak gösterilebilir.
- *Niteliksel gelişme:* Turizmin hem arz hem de talep boyutunda uluslararası hatta kıtalararası bir özellik kazanmış olduğunu belirtmektedir.

Olalı ve Timur'un ifade etmiş olduğu özellikler, turizmin yıllar bazında değerlendirilmesinde son derece önemlidir. Nitekim dünyada yaşanan olaylar ve bunların turizme etkisi oldukça fazladır. Ekonomik krizler, savaşlar, doğal afetler, hastalıklar ve salgınlar, teknolojik gelişmeler gibi birçok olumlu ya da olumsuz değişken turizmin gelişiminde önemli rol oynamaktadır.

Bu çalışmada da 1960'lardan günümüze kadar Türkiye ve dünyada yaşanan ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel olayların turizm sektörüne ilişkin yansımaları ve etkileri yıllar bazında tarihsel yöntem kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucu turizmle doğrudan ilgili 144 olayın sektöre olan olumlu ve olumsuz etkileri belirlenerek, gelecekte turizmi etkileyebilecek olayların yorumsal bir değerlendirmesi yapılmıştır.

II. YÖNTEM

Nicel araştırmalarda kullanılsa da, daha çok nitel araştırmalarda tercih edilen yöntemlerden biri olan tarihsel yöntem kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmada, 1960'lı yıllardan günümüze dünyada ve Türkiye'de yaşanan olaylar ve bu olayların turizm sektörüne olan yansımaları yıllar bazında ele alınmıştır.

Araştırmada tarihsel yöntemin kullanılmasındaki amaç ise, geçmişte turizm sektörünü olumlu ya da olumsuz etkileyen olayların günümüz ile ilişkisini kurarak bir sentez yapmak ve turizm sektörünü gelecekte etkileyebilecek olayların bir izdüşümünü sunabilmektir. Nitekim tarihsel araştırma yöntemi,

geçmişteki olayların zaman ve yer gösterilerek ve birbirleri ile nedensel ilişkilerinin belirlenerek o olaylara ilişkin anlatı kurulması yöntemi şeklinde ifade edilmektedir (Bowen, 2009; Berg, 2012). Doküman analizi; nitel veri toplama aracı olarak, gözlem ve görüşmenin dışında araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren materyallerin incelenmesi ve analizi şeklinde ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek 2008: 187). Doküman analizine konu olan kaynaklar; arşiv verileri ve tarihsel veriler (Baş ve Akturan, 2008) olabileceği gibi; film, video ve fotoğraflar ile (Yıldırım ve Şimşek 2008) internet kaynakları da (Baş ve Akturan, 2008) doküman analizleri kapsamında yararlanılan kaynaklardandır.

Bu bağlamda, tarihsel olayları gün, ay, yıl bazında arşivlemiş olan ve 2008 yılından itibaren hizmet vermeye başlayan tarihte bugün adlı web sitesinden (www.tarihtebugun.org) ulaşılan dokümanlar 1960- 2017 yılları arası dikkate alınarak analiz edilmiştir. Bu web sitesinin seçilmesindeki temel kriterler, 1,5 senelik uzun bir kodlama ile oluşturulmuş veri tabanına sahip olması, araştırma – doğrulama çalışması yaparak objektif ve ücretsiz bir veri platformu sağlaması ve 1300 yılından itibaren tüm olayları kronolojik bir şekilde ayrıştırarak sunması şeklinde özetlenebilir. Öyle ki Walcott (1994), olayların belirli bir kronolojik düzen içerisinde ve dolaysız bir şekilde aktarımının yapılmasının nitel araştırma süreçlerinde güvenirliliğin sağlanması noktasındaki önemine vurgu yapmaktadır. Ayrıca söz konusu web sitesinin çeşitli bilimsel çalışmalarda da (Açıklalın ve Kılıç, 2017; Kırıcı, 2017) veri kaynağı olarak kullanılması sitenin seçilme sürecinde etkili olmuştur.

Söz konusu web sitesinden elde edilen veriler, Miles ve Huberman (1984) tarafından önerilen birbirini takip eden üç aşamalı bir sınıflandırma içerisinde incelenmiştir. Bu aşamalardan ilkini gözlem, görüşme veya doküman incelemesi gibi çeşitli tekniklerle toplanan “verilerin azaltılması” (data reduction) aşaması oluşturmaktadır ve bu doğrultuda araştırmanın amacına uygun olarak turizm sektörüne etki etmediği düşünülen olaylar araştırma dışında bırakılmıştır. Veri analizinin ikinci kısmını ise “verilerin görsel hale getirilmesi” süreci oluşturmaktadır. Bu kapsamda, veri azaltılması sürecinde ayıklanan, özetlenen ve dönüştürülen veriler Miles ve Huberman’ın da belirttiği şekilde (1984) yıllar bazında tablolatırılmıştır. Bunun temel gerekçesi ise “geşalt psikolojisi yaklaşımı”ndan hareketle insan zihninin uyarınları bir bütün olarak algılama eğiliminde olmasıdır (Solso, 1991; Koffka, 1999; Bowen, 2005). Miles ve Huberman (1984)

tarafından önerilen veri analiz sürecinin son basamağı ise “sonuca ulaşma ve teyit etme”dir. Bu bağlamda toplanmış olunan verilerden hareketle ve tümevarımcı bir yöntemle bir sonuca ulaşmaya çalışılmıştır. Sonuca ulaşmaya çalışırken ortaya çıkan araştırmanın güvenilirliği sorunsalı ise birbirinden bağımsız üç akademisyen görüşlerinin Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği güvenilirlik formülü ($\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}} \times 100$) ile gerçekleştirilmiştir.

Bu kapsamda üç akademisyenden, doküman inceleme tekniği ile elde edilen toplam 991 olayın turizme olumlu ya da olumsuz etki edip etmediğine göre incelenmesi istenmiş ve formülden hareketle güvenilirlik ($\frac{144}{144+18} \times 100$) 0,88 olarak hesaplanmıştır. Doğrudan turizme olan olumlu ya da olumsuz etkisi belirlenen 144 olay kronolojik olarak yirmişer yıllık periyodlar halinde 1960-1979, 1980-1999 ve 2000-2017 olmak üzere üç dönem altında tablolaştırılmıştır. Bunun temel nedeni ise 1960, 1980 ve 2000 yıllarının ekonomik, siyasi ve sosyal açılardan turizmde olumlu ya da olumsuz anlamda iz bırakan tarihler olmasıdır.

III. ARAŞTIRMANIN KISITLILIKLARI

Araştırma, tek web sitesi üzerinden açık erişimi olan ulusal ve uluslararası gazetelerden elde edilen veriler ele alınarak gerçekleştirilmiş olup, veri çeşitlenmesine (triangulation) gidilememiştir. Bunun temel nedenini ise zaman ve maliyet değişkenleri oluşturmaktadır. Ayrıca araştırmacıların konuyu ele alış biçimi doğrudan turizme etki eden olumlu ve olumsuz olayları kapsamaktadır. Bu nedenle dolaylı olarak turizme etki eden unsurlar çalışmada dikkate alınmamıştır.

Araştırmanın bir başka kısıtı ise elde edilen verilerin 1960 ile 2017 yılları ile sınırlı tutulmasıdır. Turizmi etkileyen olaylar kapsamında 1960'tan sonrasının incelemeye alınmasının temel nedeni, öncelikle Birinci Dünya Savaşı ve ardından 1929 Büyük Buhranı ve İkinci Dünya Savaşı'nın yaratmış olduğu ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunlar nedeniyle sanayileşme çalışmalarının 1960'lı yıllarda başlayabilmesi ve dünyadaki turizm hareketliliğinin de bu dönemden sonra artış göstermesidir (Büyüksalvarcı vd., 2016). Türkiye'de de 1923-1950 yılları arasında siyasi konjonktürün dengesiz durumu, savaş ortamı ve ekonomik sorunlardan dolayı turizmi geliştirmek adına gerekli çalışmalar başlatılamamıştır. 1960

yılına kadar turizme gereken önem verilemese de, bu tarihten itibaren devlet politikası haline getirilen Beş Yıllık Kalkınma Planları ile gerekli önlemler alınmaya başlamıştır (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1967). Bununla birlikte, Dünya Turizm Örgütü'nün verileri 1960 yılından öncesini ayrıntılı bir şekilde kapsamadığından dolayı, web sitesi üzerinden elde edilen verilerin turizmi olumlu ya da olumsuz anlamda etkileyip etkilemediği anlamlı bir şekilde değerlendirilememektedir.

Tablo 1. 1960-1979 Yılları Arasında Yaşanan Önemli Olaylar ve Turizme Yansımaları

YILLAR	OLAY	DÜNYA	ETKİ	OLAY	TÜRKİYE	ETKİ
1962	Küba Bunalımı	Küba'nın 1959 Devrimi'nden sonra Amerikalıların bu destinasyona yönelik talebi 0' olmuştur. Amerikalıların yerini az sayıdaki düşük gelirli Doğu Avrupalılar almıştır. Ayrıca ABD ambargosu ile birlikte diğer Karayip ülkelerindeki turizm istikrarı da sarsılmıştır.		-		
1963	Afrika Birliği Teşkilatı'nın kurulması- ABD - Rusya bloğu dışında tarafsızlığı savunan "Üçüncü dünya" adı altındaki bloğun oluşmasının bir adımı olarak yorumlanan teşkilat	Üçüncü dünya olarak adlandırılan ülkelerin de turizm faaliyetlerinden ekonomik fayda sağlamaya başlaması açısından önemlidir. Özellikle Afrika kıtasına olan turizm talebi, 1965 yılından sonra daha hızlı artmaya başlamıştır.		Birinci Beş Yıllık Plan Dönemi (1963-1967)	Turizmde planlı dönem başlamıştır.	
1964	ABD Havaçayollarının "Sabre" bilgisayarlı rezervasyon sistemlerini (CRS) kullanmaya başlaması.	CRS'ler, turizm sektöründe hem arz hem de talep boyutunda çeşitli avantajları da (zaman, maliyet vb.) beraberinde getirmiştir.		Kıbrıs'ta Rumların hücumu artınca Türk jetlerinin askeri hedefleri bombalamaya başlaması.	Kıbrıs'a yönelik turizm talebi başka destinasyonlara kaymıştır.	
1965	ABD'nin Vietnam Savaşı'na dahil olması.	ABD'nin bu savaşa dahil olması ve savaşın uzaması dünyada gerginliğe neden olmuş ve çeşitli protestolar düzenlenmiştir. Bu da barış ortamından uzaklaşılması noktasında turizm talebini olumsuz etkilemiştir.		Birinci Beş Yıllık Plan Döneminin etkisi	Türkiye'de turist sayısı ilk kez yarım milyonu geçmiştir.	
1967	Arap - İsrail Savaşı	Savaş, petrol krizine neden olmuş ve bu ortam turizm sektörünü de etkilemiştir.		-	-	-
1968	Çekoslovakya'nın İlgali	Komünizmin bitmesiyle birlikte dış dünyaya açılma ve serbest piyasa ekonomisine geçiş ile birlikte turizm faaliyetlerinin artması		- İkinci Beş Yıllık Plan Dönemi (1968-1972) - 6. Filo gösterileri - Kommer'in arabasının yakılması	- ABD 6. Filosunun İstanbul'a demirlemesi kanlı olaylara sebep olmuştur. - ABD Büyükelçisi Robert Kommer'in arabası ODTU bahçesinde yakılmıştır. Bu siyasi gerginlik, Türkiye ile ABD arasındaki turizm ilişkilerine de olumsuz yansımıştır.	
1969	Avrupa ekonomik toplumunda partilerin değişimi	- Alman Markı'nın değer kazanması ile Almanların yurtdışı seyahatlerinde artış. - Fransız Frankı'nın değer kaybetmesi ile Fransa'ya gelen yabancı sayısındaki artış.		- Ay'a ilk ayak basan Apollo mürettebatından Neil Armstrong, Edwin Aldrin ve Michael Collins'in Türkiye'yi	- Türkiye'nin tanıtımı açısından önemli olmuştur.	

1971	Çin'in Birleşmiş Milletler'e alınması ve ABD Başkanı Nixon'ın 1972 yılında Çin'i ziyaret etmesi.	- ABD – Çin arasındaki ilişkilerin gelişmesi, bu iki ülke arasındaki turizm faaliyetlerinin de canlanmasına neden olmuştur.	ziyareti. - 12 Mart Muhtırası - Kızıldere Olayı	Yaşanan siyasi ve yönetsel krizler istikrarsızlığa neden olarak, turizm yatırımlarını olumsuz yönde etkilemiştir.
1972	-	-	Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB) kuruldu.	TÜRSAB'ın kurulması ile seyahat acentacılığında profesyonel bir döneme geçildi.
1973	- Arap – İsrail Savaşı - ABD'nin Vietnam'dan çekilmesi ve Paris'te imzalanan barış anlaşması.	- Bu savaşta ABD'nin İsrail'e destek vermesinden dolayı OPEC (Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği)'nin uyguladığı petrol ambargosu petrol fiyatlarına etki etmiş, fiyatlar yükselmiş ve turizm sektörüne ugramıştır. - Dünyadaki gerilimin düşmesi ve barış ortamının sağlanması ile turizmde canlanma yaşanmıştır.	- Üçüncü Beş Yıllık Plan Dönemi (1973-1977) - 1973 Petrol Krizi	- Plan'da kitle turizmi ve iç turizmin geliştirilmesi hedeflenmiş, sosyal turizm ilk defa bu planda hedeflerden biri olarak yer almıştır. - Petrol fiyatlarının 4 katına çıkması ile Türkiye ekonomisi olumsuz yönde etkilenerek dış ticaret açığı 769 milyondan 2.3 milyar dolara çıkmıştır. Bu durum turizm gelirlerinde de azalmaya neden olmuştur.
1974	- Kıbrıs Harekâtı ve ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı askeri ambargo - Bretton Woods Anlaşması'nın çökmesi ve akaryakıt fiyatlarının anormal yükselmesi nedeniyle yaşanan kriz.	- Haberleşme sorunları ve dış ülkelerle olan ulaşım sistemindeki aksaklıklar turizm hareketlerini ve gelirleri de olumsuz etkilemiştir. - Fiyatların yükselmesine neden olmuştur.	- Kıbrıs Barış Harekâtı - Ekonomik kriz	Barış Harekâtı ve yaşanan ekonomik kriz ile beraber turizm talebinde daralma yaşanmıştır.
1975	Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) kurulmuş ve Madrid'de ilk genel kurul toplantısı yapılmıştır.	Birleşmiş Milletler'in, turizm alanında "karar alıcı ve merkezi" rol üstlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. UNWTO, 1976 yılında da Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin bir ajansı haline gelmiştir.	KKTC'nin bağımsızlığının ilan edilmesi	KKTC'nin bir ülke ve yeni bir destinasyon olarak var olmaya başlaması.
1977	-	-	- Anarşik olaylar - Kanlı 1 Mayıs - THY'de grev	- Üniversitelerde yaşanan siyasi olaylar, birçok kişinin ölümlüne ve yaralanmasına neden olmuştur. - THY aldığı grev kararı ile beraber iç ve dış hat seferlerini kısa bir süreliğine durdurmuştur.

1978	<ul style="list-style-type: none"> - British Havayolları ve Air France'in Supersonic Concorde uçakları kullanmaya başlaması ve uzun menzilli uçuşlar. - ABD, havayollarını kamu müdahalelerinden arındırma girişimi. - Petrol Krizi - İran İslam Devrimi 	<p>Uzun menzilli uçuşlar ile birlikte, sınırları iyice ortadan kalkmaya başlaması ve turizm talebi açısından olumlu gelişmelerin yaşanması.</p>	Ekonomik kriz	<p>- Bu olaylara bağlı olarak talepte küçük bir daralma yaşanmıştır.</p> <p>Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz ile beraber turizm talebinde daralma görülmüştür.</p>
1979		<p>Petrol krizi ile fiyatlar yükselmiş ve turizm sektörü de bundan etkilenmiştir.</p>	Dördüncü Beş Yıllık Plan Dönemi (1979-1983)	<p>Petrol krizi ile beraber talepte daralma yaşanmıştır.</p>

Tablo 2. 1980-1999 Yılları Arasında Yaşanan Önemli Olaylar ve Turizmle Yansımaları

YILLAR	DÜNYA			TÜRKİYE	
	OLAY	ETKİ	OLAY	ETKİ	
1980	İran - Irak Savaşı (Şii - Sünni gerginliği)	Komşu ülkeler ile Orta Doğu coğrafyasında turizm talebi doğrudan etkilenmiştir.	- 12 Eylül 1980 Darbesi - Ekonomik Kriz - 24 Ocak Ekonomik İstikrar Tedbirleri	- Darbe ve ekonomik istikrarsızlıkla birlikte turizm talebinde azalma meydana gelmiştir. - Ancak 1980'de alınan Ekonomik İstikrar tedbirleri, gelen turist sayısında artış yaşanmasını sağlamıştır. 24 Ocak kararları ile turizm yatırımları teşvik edilmiş ve turizm arzının niceliksel artışında da önemli bir adım atılmıştır.	
1982	Büyük borçlu Latin Amerika ülkelerinin borç ödeyemez duruma düşmesi ile dünyada büyük borç krizinin patlaması.	Dünya turizm hareketliliğinde bir daralma yaşanmasına neden olmuştur.	2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu	- Teşvik Kanunu ile beraber teşviklerin verilmesi turizm yatırımlarını artırmıştır. - Fakat dünyada büyük bir borç krizinin yaşanması ile beraber talepte düşme olmuştur.	
1984	Çernobil kazası	Uzun vadede çevresel, ekonomik ve sosyo-psikolojik sorunlar ortaya çıkmış ve turizm sektörü de doğrudan etkilenmiştir.		Çernobil kazası ile birlikte turist sayısı ve turizm gelirinde önemli bir düşüş gözlemlenmiştir.	
1985	-	-	Beşinci Beş Yıllık Plan Dönemi (1985-1989)	OECD ve OPEC ülkelerinin yanı sıra Balkan ülkelerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.	
1986	"Turizm Aracılığı ile Banş için Uluslararası Kuruluş" kısa adıyla IIPT'nin kurulması.	1980'li yıllarda trmanan terörizm, doğu-batu arasındaki gerginlikler, çevrenin zarar görmesi, bölgeler arasında büyüyen gelir uçurumları gibi nedenlerle uluslararası turizmin gelişimi önündeki engellerin aşılması hedeflenmiştir.	Sinagog saldırısı	- İstanbul'daki Neve Şalom Sinagogu'na düzenlenen saldırıda 21 Musevi hayatını kaybetmiş, 4 kişi de yaralanmıştır. Ülkenin imajı zedelemiş ve turizm sektörü yara almıştır.	
1987	New York ve Dünya Borsalarında "Kara Pazartesi" olarak adlandırılan çöküş (Kasım ayında New York borsasının çökmesi, izleyen yaygın banka iflasları ile ABD ekonomisinin uzun süreli - 1987-1991- durgunluğa girmesi)	ABD ekonomisinin durgunluğa girmesi ile birlikte turizm sektörünün de içinde bulunduğu pek çok sektör doğrudan etkilenmiştir.	-	-	

1990	<ul style="list-style-type: none"> - Tokyo borsasının çökmesi, Japonya'da finansal krığın ortaya çıkması ve uzun süreli durgunluk. - Berlin Duvarının yıkılması. 	<p>Tokyo borsasının çökmesi diğer dünya borsalarını da etkilemiş ve ekonomik göstergeler düşüşe geçmiştir. Bu durum dünya turizm hareketliliğini olumsuz etkilemiştir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Albncı Beş Yıllık Plan Dönemi (1990- 1994) - Herşey dâhil sisteminin Türkiye'de uygulanmaya başlanması 	<p>Herşey dâhil sistemle beraber talepte artış yaşanmıştır.</p>
1991	<ul style="list-style-type: none"> - İran - Irak Körfez Savaşı - SSCB'nin dağılması 	<ul style="list-style-type: none"> - Bölgeden turist ve sermaye kaçıışı yaşanmıştır. - 36 bin uluslararası uçuş, Ocak ayından Şubat'a kadar iptal edilmiştir. - Soğuk savaş döneminin bitmesi, komünizmin çökmesi ile birlikte bu ülkeler başta turizm aracılığıyla olmak üzere dünyaya açılmaya başlamışlardır 	<ul style="list-style-type: none"> - Ekonomik kriz - Türkiye'de rezervasyonların iptali ve iç turizme yönelik 	<ul style="list-style-type: none"> - Körfez savaşının etkisiyle Türkiye'de yaşanan rezervasyon iptalleri ve ekonomik kriz ile beraber talepte daralma yaşanmıştır. Turist sayısı ve turizm gelirleri ciddi oranda düşmüştür.
1992	Hırvatistan, Bosna Hersek, Slovenya, Makedonya gibi ülkelerin bağımsızlıklarını ilan etmeye başlaması ve bu süreçte yaşanan Bosna Savaşı.	Bağımsızlık kazanan ülkelerin dünyaya açılmaya başlaması ve turizmin de bunda etkili olması.	Avrupa paralarının aleyhine spekülasyon ve Türkiye'de devalüasyon yapılması	Devalüasyon ile beraber turizm talebinde bir artış yaşanmıştır. Özellikle Avrupa pazarından Türkiye'ye önemli bir talep artışı gerçekleşmiştir.
1993	Avrupa paraları aleyhine spekülasyon sonucu Türkiye'ye rakip ülke paralarının devalüasyonu; ABD'ye sermaye kaçıışı; ABD'de hızlı, AB'de yavaş büyüme; doların değer kazanması.	Doların Avrupa ülkeleri paralarına göre değer kazanması, Avrupalıların tatil tercihlerinde etkili olmuştur.	<ul style="list-style-type: none"> - Antalya ve Kuşadası'nda turistlere yönelik terör saldırıları - Teröristler tarafından 19 turistin kaçırılması (Güneydoğu Anadolu) - Sivas Katliamı 	<ul style="list-style-type: none"> - Güney sahillerinde gerçekleştirilen bombalı eylemde 12 yabanc, 16 Türk toplam 28 kişi yaralanmıştır. - Doğrudan turistleri hedef alan terör saldırıları nedeniyle talepte daralma olmuştur. Türkiye'nin tercih edilirligi azalmıştır.
1994	-	-	<ul style="list-style-type: none"> - Fethiye ve Marmaris'te turistlere yönelik terör saldırıları - İstanbul'da bombalı saldırı (Sultanahmet ve Kapalı Çarşı) - Turistlerin teröristler tarafından kaçırılması - Tasarruf önlemleri - Yüksek oranda devalüasyon yapılması 	<ul style="list-style-type: none"> - Marmaris ve Fethiye'de bombalama eylemleri sonucu 1 turist ölmüş, 10 turist ise yaralanmıştır. - Kapalı Çarşı'ya bomba konulması olayında ise 1 İspanyol ve 1 Belçikalı turist hayatını kaybetmiş, 17 kişi de yaralanmıştır. Ülke turizminin imajı zedelenmiştir. - Yaşanan olaylar Türkiye'ye gelen turist sayısının artış hızını yavaşlatmıştır.

1995	- ABD ile Vietnam arasındaki diplomatik ilişkilerin gelişmesi.	Vietnamlılar tarafından turizm ve ticaretin geri dönüşü olarak algılanmıştır.	- Ekonomik kriz	-
1996	Alaska Hava yolları'nın ilk kez online rezervasyon ve internet aracılığı ile ödemeleri kabul etmeye başlaması.	Turizmde online rezervasyon ve internet aracılığıyla ödeme yapılması, araçların ortadan kalkmaya başlamasına ve maliyetlerin düşmesine neden olmuştur.	- Yedinci Beş Yıllık Plan Dönemi (1996-2000)	- Yatac kapasitesinin artırılmasına dönük politikaların geride kaldığı gösteren ilk plan olması açısından önemlidir.
1997	Uzak Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde kriz (Asya Ekonomik Krizi); bu ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerden sermaye kaçışı; petrol fiyatının çökmesi; ülke paralarında büyük çaplı devalüasyonlar; dünya pazarının daralması	Doğu Asya krizi olarak bilinip adlandırılma da etkileri tüm dünyada hissedilmiş ve küresel bir mali krize neden olmuş, dolayısı ile uluslararası seyahatlere etkisi olumsuz yönde olmuştur.	-	-
1998	Asya krizinin Rusya'ya intikali ve Rusya'nın moratoryum (borç erteleme) ilanı; bölgeden sermaye kaçışı ve kredi faizlerinin artışı; rublenin devalüasyonu; Rusya pazarının daralması gibi çok kısa bir zaman dilimi içinde Dünya'nın çeşitli bölgelerinde önemli krizlerin yaşanması	Hem mal hem de hizmet (başta giyim eşyası, turizm ve taşıma) pazarını daraltırken, sermaye kaçışına da ivme kazandırmıştır.	- İstanbul'da terör saldırıları (Sultanahmet Meydanı) - Alman turistlerin kaçırılması (Ağrı) - Türkiye'deki kumarhanelerin kapatılması	- 2 Hintli, 1 Yeni Zelandalı olmak üzere 3 turist ve 4 vatandaş yaralanmıştır. - Turizm talebinde daralma olmuştur.
1999	-	-	- 17 Ağustos Depremi - Abdullah Öcalan'ın yakalanması - Anarşik eylemler	- Deprem, terör örgütü liderinin yakalanması ve bu durumu rakip ülkelerin propaganda aracı olarak kullanılması turizm talebi ve gelirlerinde azalmaya neden olmuştur. - Müdahale sebebiyle Türkiye'ye yönelik turizm talebinde daralma olmuştur.

Tablo 3. 2000-2017 Yılları Arasında Yaşanan Önemli Olaylar ve Turizme Yansımaları

YILLAR	DÜNYA		TÜRKİYE	
	OLAY	ETKİ	OLAY	ETKİ
2000	İsrail'e karşı Filistin başkaldırısı.	İsrail'e yönelik talepte hızlı bir düşüşe neden olmuştur. Orta Doğu coğrafyasında turist sayısı ve turizm gelirleri düşmüştür.	- Ekonomik kriz - UEFA kupası şampiyonu Galatasaray - Havacılık sektörünün libaralleşmesi	- Türkiye'de meydana gelen ekonomik kriz, Türkiye dış turizmde canlanmaya sebep olmuş ve gelen turist sayısında artış yaşanmıştır. Fakat Türk Sivil Havacılık sektörü açıksındır; şirket iflasları (İstanbul Havayolları gibi), sektörde kalan firmaların pazar kaybına uğraması ve istihdamın azalması gibi olumsuz sonuçlar doğurmuştur. - İlk kez bir Türk takımının uluslararası bir futbol etkinliğinde final oynaması ülke tanıtımına önemli bir katkı sağlamıştır. - Sivil havacılığın liberalleşmesi ile Türk Sivil Havacılık sektöründe THY hizmet standartlarını geliştirmiştir (Korul ve Küçükökal, 2015).
2001	- ABD'deki İkiz Kulelere yapılan "11 Eylül Terör Saldırıları" - Dennis Tito'nun ilk uzay seyahatine çıkması	- Dubai ve benzeri Müslüman nüfusunu yoğun olduğu destinasyonlara yönelik talep azalmış ve bu doğrultuda turizm gelirlerinde de düşüş yaşanmıştır. - İlk uzay seyahati, gelecek yıllarda uzaya gerçekleştirilecek turlar için önem teşkil etmektedir.	- Ekonomik Kriz - Döviz kurlarının artışı - Devalüasyon - Sekizinci Beş Yıllık Plan Dönemi (2001-2005)	- Ekonomik kriz ve paranın devalüe edilmesi Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısının artmasını sağlamıştır. - İç turizm hareketliliği azalırken, dış turizm talebinde canlilik yaşanmıştır.
2002	Bali'de yaşanan terör saldırısı	Avustralya ve Endonezya arasındaki turizmde başka terör saldırısı korkusundan dolayı talepte düşüş yaşanmıştır.		Türkiye'nin dış politika ve turizm alanlarında uluslararası imajını olumsuz etkilemiştir.
2003	- Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık önderliğinde oluşturulmuş çok uluslu koalisyon kuvvetlerinin bir askeri harekâtle Irak'a girmesiyle başlayan ABD-Irak savaşı. - Çin'den Hong Kong yolu ile bütün ülkelere sıçrayan	- Tüm Ortadoğu ülkeleri başta olmak üzere, dünyadaki diğer ülkeler de savaştan olumsuz etkilenmiştir. - Turizm sektörünü de olumsuz etkilemiş olan SARS salgını, birçok ülkede can kaybına neden olmuştur.	İstanbul'daki bombalı saldırılar (Sinagog- El Kaide)	Bombalı eylemlerde pek çok insan hayatını kaybetmiş ve bu durum ülkenin turizm imajını zedelemiştir.

	SARS salgını.					
2004	- Mısır'ın Sina Yarımadası'ndaki turistik otellere yapılan terör saldırıları. - Hint Okyanusu'nda Sumatra Adası açıklarında meydana gelen 9.0'lık deprem ve bunun sonucunda meydana gelen Tsunami felaketi.	- Saldırılarda 34 kişi hayatını kaybetmiş, 171 kişi yaralanmıştır. Bu durum, Mısır'ın turizm faaliyetlerini ve talebi olumsuz yönde etkilemiştir. - Depremde 230 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Endonezya başta olmak üzere, 15 farklı ülke bu felaketten olumsuz şekilde etkilenmiş ve turizm sektörü ağır bir darbe almıştır.	- Eurovision Şarkı Yarışması ev sahipliği - Bombalı Eylem (Kuşadası)	- Eurovision ülke tanıtımına katkı sağlamıştır. - Turistik destinasyonlara yönelik gerçekleştirilen terör eylemleri Türkiye'nin uluslararası alanda tercih edilirlğine ve imajına ciddi zararlar vermiştir.		
2005	- AB-Türkiye Müzakereleri	- Lüksemburg'da yapılan Hükümetler arası Konferans ile Türkiye resmen AB'ye katılım müzakerelerine başlamıştır.	- Dünya Üniversite Yaz Oyunları (İzmir)	- Başta İzmir olmak üzere, ülke tanıtımına önemli katkı sağlamıştır.		
2006	- Danimarka'da gerçekleşen karikatür krizi. - İsrail-Lübnan krizi - Dünya Kupası'nın Almanya'da yapılması	- Müslüman ülkelerin vermiş olduğu tepki ile, Danimarka özelinde tüm Hristiyan Avrupa'na yönelik olumsuz bir algı ortaya çıktı. Bu durum siyasi ve toplumsal gerginliklerin yanı sıra turizm sektörünü de olumsuz yönde etkiledi. - İsrail-Lübnan krizi ile Orta Doğu turizmi olumsuz şekilde etkilendi. Turizm talebinde daralma meydana geldi. - Dünya Kupası'nın Almanya'da yapılması etkinlik turizmi bağlamında Almanya'ya giden turist sayısını artırdı.	- Kuş Gribi Salgını - Antalya ve Marmaris'te yaşanan bombalı eylemler - Ekonomik Kriz	- Kuş gribi, karikatür krizi ve rakip ülkelerin anti-propagandaları gibi nedenler ile turizm sektörü olumsuz etkilenmiş olup bir önceki yıla göre %6 azalışa sebep olmuştur. - Yaşanan terör olayları ülkenin turizm imajını zedelemiştir. - Ekonomik kriz nedeniyle Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı %6,2, turizm gelirleri %5 ve yabancı ziyaretçi harcamaları da %9,8 azalmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006).		
2007	-	-	- Dokuzuncu Beş Yıllık Plan Dönemi (2007-2013) - Erken Rezervasyon Sistemi	- Erken rezervasyon sistemi ile iç turizm pazarında artış yaşanmıştır.		
2008	Küresel ekonomik krizin başlaması	- ABD'nin kredi kriziyle başlayan sorunun finans piyasalarına yansımaları global düzeyde birçok ekonomiyi ve reel sektör olarak turizmi olumsuz etkilemiştir. - Turist hareketliliği rakamlarında artış olsa da 2007 yılı artış oranlarına göre oldukça düşük kalmıştır.	- Küresel ekonomik krizin başlaması	- Yaşanan finansal krizle birlikte üretim ve milli gelir azalırken, işsizlik oranı ciddi oranda artmıştır.		

2009	- Küresel ekonomik krizin gerçek etkileri	- Dünya genelinde hem turist sayısında (%4) hem de turizm gelirlerinde (%6) düşüş gerçekleşmiştir (DTÖ, 2010)	- Domuz Gribi - Ekonomik Kriz - Davos Olayı	- Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısının artış hızı azalmıştır.
2010	- İzlanda'da meydana gelen volkanik patlama. - Günümlüde etkileri halen devam eden, Arap coğrafyasında yaşanan ve "Arap Baharı" olarak adlandırılan halk hareketleri ve iç savaş.	- Kül ve toz bulutları nedeniyle yaklaşık bir hafta boyunca Avrupa hava sahası felç olmuş ve uçuşlar iptal edilmiştir (100 bin uçuş). 7 milyon yolcu havaalanlarında mahsur kalmış ve toplam 4 milyar dolarlık ekonomik kayıp yaşanmıştır. - Ortadoğu'da çıkan iç savaşlar sonucunda bölgeye yönelik turizm talebinde azalma meydana gelmiştir.	- Mavi Marmara olayı - Dünya Erkekler Basketbol Şampiyonası	- Türkiye'ye gelen İsraili turistlerin sayısında azalma olmuştur. - İlk kez Türkiye'de gerçekleştirilen Dünya Basketbol Şampiyonası etkinliği ile hem ülke tanıtımında önemli bir adım atılmış, hem de etkinlik sayesinde turist sayısında artış meydana gelmiştir.
2011	- Japonya'da 9 büyüklüğünde gerçekleşen deprem ve Tsunami felaketi. - Suriye iç savaşının başlaması	- 15.820 kişi hayatını kaybetmiştir. Deprem sonucunda Fukushima Nükleer Elektrik Santralinde sızıntı meydana gelmiştir. - Tsunami 300 milyar dolar zarara mal olmuştur, dünya tarihinde en fazla zarara yol açan Tsunami felakettir. - İç savaş ile birlikte pek çok Suriyeli mülteci başta Türkiye olmak üzere çeşitli ülkelere göç etmiştir. Günümüzde halen ekonomik, sosyal ve psikolojik etkileri devam eden mülteci sorununun başlamasına neden olmuştur.	- Universiade 2011 Kış Oyunları (Erzurum)	- 2010 yılında yaşanan Arap Baharı nedeniyle o bölgelere olan talep Türkiye'ye kaymaya başlamıştır. - Japonya'daki deprem nedeniyle Türkiye'ye gelen Japon turistlerin sayısında azalma olmuştur. - Kış oyunları ile birlikte Erzurum başta olmak üzere Türkiye'de kış turizminin tanıtımının yapılması sağlanmıştır.
2012	Avrupa'da Fransa başta olmak üzere birçok ülkede yapılan genel ve yerel seçimler.	Seyahatlerin ertelenmesine sebep olmuştur.	- Türkiye-Suriye siyasi gerginliği - 2012 Türkish Airlines Euroleague Final Four Organizasyonu	- Yaşanan siyasi gerginlikler neticesinde turizm sektöründe daralma yaşanmıştır. - İstanbul'da gerçekleştirilen Final Four etkinliği İstanbul ve Türkiye'nin imajına olumlu etki etmiştir.
2013	- Mısır'da gerçekleşen askeri darbe - Suriye'deki iç savaş - Yunanistan'da yaşanan kriz - ABD'deki kriz ve Boston'daki terör saldırıları	- Mısır ve Orta doğu coğrafyasında yaşanan sıkıntılar turizmi doğrudan etkilemiş ve turist sayısı ile turizm gelirlerinde düşüş yaşanmıştır. - Yunanistan'da yaşanan ekonomik kriz ile birlikte Yunan adları başta olmak üzere turizmde daralma yaşanmıştır. - ABD'de yaşanan olaylar güvenlik sorununu tekrar gündeme getirmiş ve ABD iç turizminde daralma	- Gezi Parkı Olayları - Çözüm sürecinin resmi olarak başlaması	- Gezi Parkı olayları tüm Türkiye'ye yayılarak turizm sektörünü de etkilemiştir. Bazı kruvaziyer gemi acentaları Türkiye destinasyonunu tur güzergâhlarından çıkarmışlardır. - Çözüm sürecinin resmi olarak başlaması ile birlikte özellikle Doğu ve Güneydoğu'ya olan iç turizm talebi artmıştır. Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'nin "Çözüm Süreci ve Bölgesel Turizm Raporu"na göre,

		yaşamıştır.	önceki yıllarda binlerle ifade edilen yerli ve yabancı turist sayısı 2013 yılında 2 milyonu aşmıştır.		Önümüzdeki yıllarda binlerle ifade edilen yerli ve yabancı turist sayısı 2013 yılında 2 milyonu aşmıştır.
2014	Suriye'de iç savaşın etkilerinin artması ve IŞİD terör örgütünün saldırıları	Suriye iç savaşı ve IŞİD terör örgütünün saldırıları karşısında turizmde terörizm sorunu ve güvenlik endişesi daha da artmıştır.	Onuncu Beş Yıllık Plan Dönemi (2014-2018)	Tanıtım faaliyetlerinde özel sektörün etkinliğinin artırılması ve bu yönde teşvikler verilmesi ön plana çıkmıştır.	
2015	- Paris'te mizah dergisi Charlie Hebdo'ya IŞİD tarafından gerçekleştirilen terör eylemi - Tunus'ta Bardo müzesine IŞİD tarafından yapılan saldırı	- Bardo müzesi saldırısında 20 turist hayatını kaybetmiştir.	- Rus savaş uçağının Türkiye tarafından Suriye sınırında düşürülmesi - IŞİD tarafından Suriye'de (Şamhurfa) gerçekleştirilen canlı bomba saldırısı - Ankara tren garında IŞİD tarafından gerçekleştirilen terör saldırısı - Çözüm sürecinin sona ermesi	- Rusya'nın önemli tur operatörleri olan Pegas Touristik, Natale Tours, Biblio Globus ve Fez Tour; Türkiye'ye olan paket turlarını iptal edileceğini duyurmuşlardır. - Dolayısıyla Türkiye'yi tercih eden Rus turistlerde düşüş yaşanmıştır. Türkiye'ye gelen turist sayılarının ülkelere göre sıralamasına bakıldığında Ocak-Ekim ayları arasında en fazla düşüş %19,2 ile Rusya'dan olmuştur (TÜRSAB, 2015). - Bombalı saldırılar ve çözüm sürecinin bitmesi ile birlikte turizm sektörü olumsuz yönde etkilenmiştir. Hem iç hem de dış turizm talebinde düşüş gerçekleşmiştir.	
2016	- ABD başkanlık seçimleri ve Donald Trump'ın başkan olması - Fidel Castro'nun ölümü - Avrupa'da IŞİD tarafından gerçekleştirilen terör saldırıları	- ABD'de gerçekleşen seçim sonrası pek çok Müslüman ülke vatandaşına vize sınırlaması getirilmesi ile bir kriz ortaya çıkmıştır. - Castro'nun ölümü sonrası ABD-Küba ilişkileri yeniden başlamış ve özellikle ABD'li turistler için Havana'da alt ve üst yapı çalışmaları hız kazanmıştır. - Terör saldırıları ile Avrupa'daki güvenlik endişesi daha da artmış ve turizm talebini doğrudan etkilemiştir.	- Gaziantep'te ve İstanbul Sultanahmet ve Atatürk Havalimanı'nda IŞİD tarafından gerçekleştirilen bombalı terör saldırıları - PKK tarafından Ankara Kızılay, Bursa Ulu Camii ve İstanbul Beşiktaş ve Vezneciler'de gerçekleştirilen terör saldırıları - 15 Temmuz'da gerçekleştirilen darbe girişimi - Türkiye'de OHAL sürecinin başlaması - Rusya-Türkiye arasındaki uçak krizinin çözülmesi	- Sultanahmet saldırısında 13 Alman turist ve İstanbul Atatürk Havalimanı saldırısında 45 kişi hayatını kaybetmiştir. - 15 Temmuz'da 247 kişi hayatını kaybetmiştir. - Söz konusu saldırılar, yaşanan darbe girişimi ve OHAL süreci uluslararası alanda Türkiye turizmine zarar vermiştir. - Rusya ile yaşanan krizin çözülmesi ile önceki yıl 6 aylık dönemde paket turla 3 bin 453 Rus turistin geldiği Antalya'ya, 2016 yılında 384 kat artışla 1 milyon 325 bin turist gelmiştir (TÜRSAB, 2016).	
2017	- İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılma	- Referandumdan "hayır" kararı çıkmasının uluslararası turizm ve seyahat sektörüne birçok	- Booking.com ile TÜRSAB	- Booking.com ile TÜRSAB arasındaki dava nedeniyle booking.com üzerinden yapılan	

			kararına (Brexit) ilişkin referandum - Almanya- Türkiye krizinin AB ilişkilerine yansımaları	etkisi olacaktır. Karardan sonra ilk günde dahi TUJ ve Thomas Cook hisseleri önemli oranda değer kaybetti.	arasındaki dava - Ukrayna ile Türkiye arasındaki anlaşma ile vizelerin kaldırılması ve pasaportsuz giriş-çıkışlar	rezervasyonların durdurulması ile birlikte özellikle küçük ve orta büyüklükteki konaklama işletmeleri zarar görmüş ve ekonomik kayıp yaşamışlardır. - Vizelerin kaldırılması Türkiye ile Ukrayna arasındaki turizm hareketliliğini arttırmıştır.
--	--	--	---	--	--	---

IV. GENEL DEĞERLENDİRME

A. Yaşanan olayların Dünya turizmine yansımaları

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ulaştırma alanında birçok yapısal değişiklik olmaya başlamıştır. Bu değişiklikler sonucu, demir yolu ve deniz yolu taşımacılığı önemini kaybederken (Göksan, 1978), özellikle 1960'lardan itibaren devlet kontrolünde olan, yüksek ücret ve zor ulaşılabilirliğe sahip havayolu taşımacılığı büyük ölçüde serbestleşmiş ve oldukça ucuz hale gelmiş, bu da uluslararası kitle turizmine olanak sağlamıştır (Forsyth, 2006). Bunun en önemli sebepleri arasında düşük maliyet prensibine dayalı tarifersiz uçuşlar ile teknolojinin hızlı gelişmesi sayesinde daha uzun menzilli gidebilen hava taşıtlarının havayolu taşımacılığında daha yaygın biçimde kullanılmaya başlaması ve böylelikle sınırların ortadan kalkması sayılabilir. Öyle ki, tarifersiz seferler Avrupa'daki tatil turizminin büyümesini sağlamış ve 1960'lar Avrupa'sında, özellikle İngiltere ve Almanya'dan Güney Avrupa'nın deniz-kum-güneş destinasyonlarına seyahatlerde önemli bir artış yaşanmıştır. Havayollarındaki serbestleşme ile birlikte ülkelerdeki turizm tarzında da büyük değişimler yaşanmıştır. Turist hareketleri kara taşımacılığında hava taşımacılığına geçmiş ve daha uzun yolculuklar yapılmaya başlanmıştır. Bu durum ülkeler arasındaki destinasyon rekabetçiliğinin de artmasına neden olmuştur (Forsyth, 2006).

1980'li yıllarla birlikte dünyada yaşanan ekonomik krizler ve petrol fiyatlarındaki yükselmeler sebebiyle uluslararası turizm talebinde de bir daralma meydana gelmiştir. Nitekim Dünya Turizm Örgütü verilerine göre yıllar bazında turizm hareketliliği incelendiğinde bu durum açıkça gözlenmektedir. Holloway vd. (2009), bu durumun bir sonucu olan ekonomik düşünme anlayışından dolayı turizm piyasasına, ulaşımdan konaklama ve rehberlik hizmetine kadar pek çok turistik hizmeti bir araya getiren paket turların girmiş olduğunu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, 1980'lerin paket turların turizmde yaygınlaşmaya başladığı yıllar olduğu söylenebilmektedir.

1990'lı yıllar ile birlikte özellikle SSCB'nin dağılması ve soğuk savaş döneminin bitmesine paralel olarak uluslararası sermayenin ve yatırımların hız kazanmaya başlaması turizmin de yeni bir ivme kazanmasına neden olmuştur. Nitekim 1980 yılında 278 milyon olan uluslararası turist sayısı, 2000 yılı itibarı ile 674 milyona ulaşmıştır (UNWTO, 2017). 1990'lı yıllar ayrıca turizm arzının da ivme kazandığı yıllar olarak değerlendirilebilir. Öyle

ki, oteller, restoranlar, müzeler, alışveriş merkezleri, golf sahaları ve kongre merkezleri gibi birçok yatırım bu dönemde hız kazanmıştır (Purkis 2008'den akt.; Güngör, 2011).

2000'li yıllara gelindiğinde ise, özellikle 2001 yılında ABD'de El Kaide tarafından gerçekleştirilen "11 Eylül Terör Saldırıları" ve yine 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali sonucunda turizm talebinde önemli dalgalanmalar meydana gelmiştir. İnsanların güvenlik endişesi nedeniyle uzun uçuşları çok fazla tercih etmemesi, özellikle Amerika ve Asya Pasifik ülkelerinde turizm talebinin azalmasına neden olmuştur. 2004 yılında yaşanan Hint Okyanusu depremi ve Tsunami felaketi ise 15 ülkeyi birden etkileyerek turizm sektörüne de ağır bir darbe vurmuştur. Benzer şekilde Sars krizi ve kuş gribi gibi bulaşıcı hastalıklar da uluslararası alanda ülkelerin turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir.

2010 yılında başlayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan halk hareketleri ve neden olduğu iç savaş, bölgedeki beş ana turistik destinasyona (Mısır, Tunus, Fas, Ürdün ve Lübnan) gelen toplam turist sayısında önemli bir oranda azalma gerçekleşmesine neden olmuştur. Özellikle turizm gelirlerinin söz konusu ülkelerin GSYİH'nin önemli bir bölümünü oluşturduğu göz önüne alındığında, bu düşüş ülkelerin ekonomileri üzerinde son derece olumsuz bir etkiye yol açmıştır (Masetti ve diğerleri, 2013). 2011 yılı itibarıyla ortaya çıkan ve günümüze kadar devam eden Suriye iç savaşı, mülteci krizi ve IŞİD terör örgütünün saldırıları ile turizm yine ağır bir darbe almış ve turizmde terörizm sorunu ve güvenlik endişesi birçok ülkenin temel problemlerinden biri haline gelmiştir.

2016 yılında Fidel Castro'nun ölümü sonrası ABD-Küba ilişkilerinin yeniden başlaması ve özellikle ABD'li turistler için Havana'da alt ve üst yapı çalışmalarının hız kazanması turizm adına olumlu gelişmelerden olsa da, aynı yıl ABD'de gerçekleşen seçim sonrası pek çok Müslüman ülke vatandaşına vize sınırlaması getirilmesi yeni bir krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İçinde bulunulan 2017 yılı ise yine dünya turizmini etkileyen ve gelecekte farklı şekillenmesine neden olabilecek olaylara şahitlik etmiştir. Öncelikle İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılma kararına (Brexit) ilişkin referandumdan 'hayır' kararının çıkması ile turizm sektörünün bu durumdan nasıl etkileeneceği tartışılırken, kararın hemen ardından TUI ve Thomas Cook'un borsada yaşadığı önemli değer kaybı, söz konusu endişeleri

arttıran gelişmeleri ortaya çıkarmıştır
(<https://www.digitallook.com/news/broker-recommendations/thomas-cook-and-tui-shares-fall-on-credit-suisse-downgrade--2437662.html>).

B. Yaşanan olayların Türkiye turizmine yansımaları

Planlı dönem öncesinde (1923-1963) turizmle ilgili çalışmalar son derece kısıtlı olmakla birlikte özellikle, planlı kalkınma modelinin benimsendiği 1963 yılı itibarıyla beşer yıllık hazırlanan kalkınma planları ile turizme yönelik çalışmalar da başlamıştır.

1970 ve 1980'li yıllar gerek dünya gerekse Türkiye turizmi açısından hareketli yıllar olmuştur. 1973 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşı, 1974'deki Kıbrıs Barış Hareketi, 1980 Askeri Darbesi, Ekonomik Krizler ve yaşanan savaşlar neticesinde ortaya çıkan petrol krizleri söz konusu hareketliliğin başlıca nedenleri olarak sayılabilir. Ancak turizm, Türkiye'nin ekonomik hayatında özellikle 1980'li yıllara kadar çok fazla yer bulamamıştır. Türk turizminin gelişimini hızlandıran unsurlardan biri, 1980'lerden günümüze uluslararası turizmi teşvik eden yasal düzenlemelerin yapılması ve bunun sayesinde yerli ve yabancı turistik yatırımların hızla artmasıdır (Gülbahar, 2009:94). 1982 yılında çıkan Turizm Teşvik Kanunu ve Askeri Darbe sonucu Özal dönemi ile birlikte serbest piyasa ekonomisine geçiş, Türkiye turizmini canlandıran esas gelişim nedenleri olarak gösterilebilmektedir (Duman ve Kozak, 2010).

1990'lı yıllar ise Türkiye turizmi için dönüşüm yılları olarak ifade edilebilir. Nitekim 1991 Irak-İran Körfez Savaşı ile dış talepte yaşanan daralmaya bağlı olarak iç turizme doğru bir eğilim yaşanmıştır. Ayrıca "her şey dâhil sistemi" ve "düşük fiyatlı (low-cost) hava yolu taşımacılığı"nın yaygınlaşması da yine bu yıllara denk gelmektedir. Söz konusu olumlu unsurların yanı sıra 1990'lı yıllarda yaşanan terör saldırıları ise Türkiye turizminde talep daralmasına yol açmıştır (Göçen vd., 2011).

2000'li yıllarda Türkiye'nin turizm endüstrisinde artık turist sayısı ve özellikle turizm geliri sıralamasında ilk on ülke arasında yerini aldığı görülmektedir. Bu dönemde ayrıca turizm yatırımlarına ve dış tanıtıma verilen önem sayesinde Türk turizm sektöründe önemli gelişmeler kaydedilmiş ve dünya turizm endüstrisinden alınan pay büyümüştür (DPT, 2007). Bu büyümeye havacılık sektörünün liberalleşmesi de önemli katkı sağlamıştır (Türkiye Turizm Sektörü Raporu, 2010). Yine 2000'li yılların

başında yaşanan krizler (Türkiye'de yaşanan Türk parasının devalüe olması ve yine aynı yıl ABD'de gerçekleştirilen terörist saldırılar) hem Türkiye hem de dünya turizmi adına farklı gelişmeleri meydana getirmiştir. Türk parasının değer kaybetmesi ile birlikte Türkiye'deki dış turizm talebi yaklaşık olarak 4 milyon kişi artarak 13.4 milyon kişiye ulaşmıştır. Başka bir ifade ile ABD'de terörist saldırıları neticesinde dünya turizm hareketliliğinde bir daralma yaşanırken, Türkiye bundan çok fazla etkilenmemiştir.

Türkiye'ye yönelik turizm talebini etkileyen olaylar açısından bir değerlendirme yapıldığında; 2001 ve 2009 yıllarında yaşanan ekonomik krizler, 2002, 2006 ve 2009 yıllarında görülen salgın hastalıklar (Kırım Kongo Kanamalı Ateşi, kuş gribi, domuz gribi), 2003-2006 yılları arasında İstanbul, Kuşadası, Antalya ve Marmaris gibi destinasyonlarda yaşanan terör saldırıları bu dönemde Türk turizmine damgasını vuran olaylar olarak göze çarpmaktadır. Fakat 2001 yılında Türkiye'de meydana gelen ekonomik kriz sonucunda döviz kurlarındaki artış Türk parasının devalüe olmasına neden olmuş ve dolayısıyla turizm talebinde büyüme yaşanmıştır. Bunun yanı sıra 2007 yılında Türkiye'de ilk kez uygulamaya konulan erken rezervasyon sistemi ile beraber iç turizm pazarında da canlanma yaşandığı söylenebilmektedir. 2010 yılı ise hem Türkiye hem de dünya için önemli bir sürecin başlangıcını oluşturmuştur. Nitekim o yıl gerçekleşen ve etkisi hala devam eden "Arap Baharı", Ortadoğu ülkelerine olan talebin Türkiye ve diğer ülkelere kaymasına neden olmuştur. Arap Baharı nedeniyle 2011 yılında özellikle Mısır ve diğer yakın destinasyonlardan kaçınan turistlerden Türkiye'ye yönelik yaşanan talep kayması, 2012'ye gelindiğinde gerilimin sakinleşmesi ile normal seyrine dönmüştür (TÜROFED, 2013).

2012 yılında Türkiye-Suriye arasında yaşanan politik gerginlikler Türkiye turizmi açısından talepteki artış hızının yavaşladığı bir dönem olmuştur. Türkiye'ye en fazla turist gönderen ülkeler arasında onuncu sırada yer alan Suriye'nin özellikle son yıllarda yaşanan olayların da etkisi ile dalgalanmalar yaşadığı ancak 2012'de % 2,3'lük bir paya sahip olduğu bilinmektedir (Gülbahar, 2009; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013; Tanıtma Genel Müdürlüğü, 2013; TÜİK, 2013).

Bir ülkenin turizmini etkileyen faktörlerin önemli bir kısmını toplumsal olaylar şekillendirmektedir. Nitekim 2013 yılında yaşanan Gezi Parkı olayları tüm Türkiye'ye yayılarak turizm sektörünü de etkilemiştir. Bu süreçte İstanbul'a yönelik talepte başka ülkelere bir kayma yaşanmış olsa da

uluslararası etkinliklere ev sahipliği yapma, erken rezervasyon sistemleri ve benzeri olaylarla beraber ülke turizmine olan talepte yine de bir artış yaşanmıştır. Aynı yıl 'Çözüm Süreci'nin resmi olarak başlaması ile birlikte turizmde güvenlik problemi ortadan kalkmış ve özellikle Güneydoğu'ya olan iç turizm talebi artmıştır (TÜRSAB, 2014).

2015 yılında sona eren Çözüm Süreci'yle yeniden güvenlik endişelerinin başlaması hem iç hem de dış turizm talebinde düşüş gerçekleştirmekle birlikte, aynı yıl Rus savaş uçağının Türkiye tarafından düşürülmesiyle yeni bir kriz daha ortaya çıkararak, Türkiye'yi tercih eden Rus turistlerde azalmaya neden olmuştur. 2014 yılından günümüze IŞİD terör örgütünün saldırılarını Türkiye ve Dünya'nın birçok önemli noktasında gerçekleştirmesi, turizmde terörizm ve güvenlik sorununu en yüksek noktaya çıkarmıştır. 15 Temmuz 2016 tarihi ise Türkiye için oldukça önemli bir diğer dönüm noktasını oluşturmuştur. Darbe girişimi ve akabindeki OHAL süreci uluslararası alanda Türkiye imajına ve Türkiye turizmine ciddi zararlar vermiştir.

İçinde bulunduğumuz 2017 yılında ise, Booking.com ile TÜRSAB arasındaki dava nedeniyle booking.com üzerinden yapılan rezervasyonların durdurulması, özellikle küçük ve orta büyüklükteki konaklama işletmelerini zarara uğratmış ve ekonomik kayıpların yaşanmasına neden olmuştur. Olumlu olarak ise, Türkiye ile Ukrayna arasında vizelerin karşılıklı olarak kaldırılması iki ülke arasındaki turizm hareketliliğini arttırarak sektöre ve ekonomiye nefes aldırın gelişmelerden olmuştur.

V. SONUÇ VE TARTIŞMA

Turizm faaliyetleri ülkeler için önemli bir ekonomik olay olmasının yanı sıra, barış ortamının inşasına ve ülkelerarası iletişimin sağlanmasına da katkıda bulunmaktadır. Fakat bu etkileşim içerisinde hem ülke içinde hem de diğer ülkelerde meydana gelen çoğu olaydan da etkilenmektedir. Dolayısıyla turizm; savaş, terör, ekonomik, çevresel, sosyal ve politik krizlere karşı oldukça hassas bir yapıya sahiptir (Hall ve O'Sullivan, 1996; Fielding ve Shortland, 2011; Hacıoğlu ve Saylan, 2014).

Dünyada turizm sektöründe izlenen hızlı büyüme eğilimi, Türkiye'de özellikle 1980'li yıllardan itibaren kendini göstermektedir. 1980 sonrası dönemde turizm, ekonomik gelişme için itici bir güç olarak kabul edilmiş ve bu amaçla yetersiz ekonomik kaynakların önemli bir bölümü turizmin gelişimine

ayrılmıştır. Bu çabalar sonucunda hızlı bir gelişme göstererek Türkiye'nin en genç ve dinamik sektörlerinden biri haline gelen turizm sektörü, günümüzde Türkiye ekonomisinde bir lokomotif rolü oynamaktadır. (Unur, 2002). Genel olarak değerlendirildiğinde, 1963 yılında yaklaşık 200 bin kişiyi ağırlayan Türkiye, günümüzde yaklaşık 40 milyon kişinin ziyaret ettiği önemli bir ülke haline gelmiştir (UNWTO, 2017). Türkiye'ye yönelik talep yıllar itibari ile dalgalı fakat devamlı bir gelişme göstermiştir. Yaşanan olumsuz gelişmeler genellikle uzun dönemleri kapsamasa da, etkileri ve normalleşme süreci çok daha uzun zaman almaktadır (Öztürk ve Şimşek, 2013). Bu nedenle turizmin bir ülkede uzun süre varlığını devam ettirebilmesi o ülkenin iç - dış güvenliği ve siyasi ve ekonomik istikrarının devamına bağlıdır.

Turistik hareketlerin yönünü belirleyen gelişmeleri yalnızca siyasi ya da ekonomik olaylar değil, toplumsal, çevresel ve teknolojik değişimler de etkilemektedir. İçinde bulunduğumuz çağda turizm her geçen gün hızla değişen, kendini yenileyen, değişen şartlara uyum sağlayabilme yeteneği olan ve tüm dünyada sürekli gelişme gösteren bir sektör olarak bilinmektedir. Özellikle 2000'li yıllarla birlikte teknolojiye yaşanan önemli değişimler dünya turizminin çehresini değiştirmiş (Şenol ve Turdumanbetov, 2014) ve ülkelerin de uyguladıkları turizm faaliyetlerinde ve planlamalarında teknolojiyi etkin kullanmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla turizmden faydalanan ve faydalanmak isteyen ülkeler açısından iç-dış barış ve güven ortamı, komşu coğrafya ülkeleri ile ilişkiler, içsel veya bölgesel siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik, toplumsal ve kültürel olaylar, doğa-çevre-iklim sorunları, turist davranışları ve teknolojik değişimler turizm sektörünün belirleyici ve yönlendirici parametreleri olarak yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- AÇIKALIN, M., ve KILIÇ, H. (2017), "The Role of Turkish National Holidays in Promoting Character and Citizenship Education", *JSSE-Journal of Social Science Education*, cilt.16, S.3, ss. 74-83.
- BAŞ, T. ve AKTURAN, U. (2008), *Nitel Araştırma Yöntemleri: Nvivo 7.0 İle Nitel Veri Analizi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BERG, Bruce L. (2012), *Qualitative Research Methods for the Social Science* (8th Edition). Long Beach, Allyn and Bacon.
- BOWEN, G. A. (2005), "Preparing a Qualitative Research-Based Dissertation: Lessons Learned", *The Qualitative Report*, cilt.10, S.2, ss. 208-222.
- BOWEN, G. A. (2009), "Document Analysis as a Qualitative Research Method", *Qualitative Research Journal*, cilt.9, S. 2, ss. 27-40.
- BÜYÜKŞALVARCI, A., ŞAPCILAR, M. C. ve BAYRAKÇI, S. (2016), "Kalkınma Planları Kapsamında Turizm Endüstrisinin Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, cilt.11, ss. 186-201.

- DUMAN, T. ve KOZAK, M. (2010), "The Turkish Tourism Product: Differentiation and Competitiveness", *Anatolia*, cilt.21, S.1, ss. 89-106.
- FIELDING, D. ve SHORTLAND, A. (2011), "How Do Tourists React To Political Violence? An Empirical Analysis Of Tourism In Egypt", *Defence And Peace Economics*, cilt.22, S.2, ss. 217-243.
- FORSYTH, P. (2006), "Aviation and Tourism". L. Dwyer ve P. Forsyth (Ed.). *International Handbook on the Economics of Tourism*, (ss. 224-245). UK: Edward Elgar Publishing.
- GM Turizm Yönetimi Dergisi (2013), "Gezi parkı olayları turizmi nasıl etkiledi?", (erişim adresi: <http://qmdergi.com/online/?p=10236>), (erişim tarihi: 28 Ağustos 2017).
- GÖÇEN, S., YİRİK, Ş. ve YILMAZ, Y. (2011), "Türkiye'de Krizler ve Krizlerin Turizm Sektörüne Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt.16, S.2, ss. 493-502.
- GÖKSAN, E. (1978), *Turizmoloji*. İzmir: Uğur Ofset Matbaası.
- GÜLBAHAR, O. (2009), "2000'li yıllarda Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Profili", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt.10, S.2, ss. 93-112.
- GÜNGÖR, A. (2011), "Uluslararası Turizmde Ekonomik Çevre". İge Pınar (Ed.), *Uluslararası Turizm İşletmeciliği*, (ss. 3-18). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- HACIOĞLU, N. ve SAYLAN, U. (2014), "Arap Baharı'nın Turizme Yansımaları: Arap Ülkeleri ve Türkiye", *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt.17, S.32, ss. 55-80.
- HALL, C. M. ve O'SULLIVAN, V. (1996), "Tourism, Political Instability and Violence". A. Pizam ve Y. Mansfeld (Ed.). *Tourism, Crime and International Security Issues*, (ss. 105-120). Newyork: John Wiley.
- HOLLOWAY, J. C., HUMPHREYS, C. ve DAVIDSON, R. (2009), *The Business of Tourism*. Essex: Pearson Education Limited.
- KİRİCİ, F. (2017), *AKP's National EV Project: Only an Election Promise? Turkey's History with National Technology Development and AKP's 2023 Vision*, University of Oslo Department of Culture Studies and Oriental Languages Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Norway.
- KOFFKA, K. (1999), *Principles of Gestalt Psychology* (S.44). Routledge, Abingdon, OX.
- MASETTİ, O., KÖRNER, K., FORSTER, M. ve FRIEDMAN, J. (2013), "Two Years of Arab Spring: Where Are We Now? What's Next?", *Deutsche Bank Research*, Germany.
- MILES, M. B. ve HUBERMAN, A. M. (1984), *Qualitative Data Analysis: A Source Book of New Methods*. London: SAGE Publications.
- MILES, M. B., ve HUBERMAN, A. M. (1994), *Qualitative Sata Analysis: An Expanded Sourcebook*. London: SAGE Publications.
- OLALI, H. (1963), *Turizm Teorisi ve Politikası*. İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları 71.
- OLALI, H. ve TİMUR, A. (1988), *Turizm Ekonomisi*. İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık.
- ÖZTÜRK, Y. ve ŞİMŞEK, E. (2013), "Politik İstikrarsızlıkların Turistlerin Destinasyon Seçimine Etkisi Üzerine Bir Araştırma", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, cilt.1, S.2, ss. 15-25.
- SOLSO, R. L. (1991), *Cognitive Psychology* (3rd Edision). Boston: Allyn and Bacon.
- ŞENOL, F. ve TURDUMANBETOV, B. (2014). "Toplumsal Olaylar ve Ülke Turizmi Üzerindeki Muhtemel Etkileri: Kırgızistan Örneği", *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, cilt.4, S.2, ss. 96-110.
- T.C. BAŞBAKANLIK YATIRIM DESTEK VE TANITIM AJANSI. (2010), "Türkiye Turizm Sektörü Raporu", (erişim adresi: <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/infocenter/publications/Documents/TURIZM.SEKTORU.pdf>), (erişim tarihi: 05 Eylül 2017).
- T.C. KALKINMA BAKANLIĞI. (1963), "T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı", (erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf>), (erişim tarihi: 05 Eylül 2017).

- T.C. KALKINMA BAKANLIĞI. (1968), "T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı", (erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf>), (erişim tarihi: 05 Eylül 2017).
- T.C. KALKINMA BAKANLIĞI. (1973), "T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı", (erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan3.pdf>), (erişim tarihi: 05 Eylül 2017).
- T.C. KALKINMA BAKANLIĞI. (1979), "T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı", (erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/6/plan4.pdf>), (erişim tarihi: 05 Eylül 2017).
- T.C. KALKINMA BAKANLIĞI. (1985), "T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı", (erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/5/plan5.pdf>), (erişim tarihi: 05 Eylül 2017).
- T.C. KALKINMA BAKANLIĞI. (1990), "T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı", (erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/4/plan6.pdf>), (erişim tarihi: 05 Eylül 2017).
- T.C. KALKINMA BAKANLIĞI. (1996), "T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı", (erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/3/plan7.pdf>), (erişim tarihi: 05 Eylül 2017).
- T.C. KALKINMA BAKANLIĞI. (2001), "T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı", (erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/2/plan8.pdf>), (erişim tarihi: 05 Eylül 2017).
- T.C. KALKINMA BAKANLIĞI. (2007), "T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı", (erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf>), (erişim tarihi: 05 Eylül 2017).
- T.C. KALKINMA BAKANLIĞI. (2014), "T.C. Başbakanlık, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı", (erişim adresi: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/12/Onuncu%20Kalk%C4%B1nma%20Plan%C4%B1.pdf>), (erişim tarihi: 05 Eylül 2017).
- T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI. (2013), (erişim adresi: <http://www.tanitma.gov.tr/Eklenti/4793,bilgilendirme-raporu.pdf?0>), (erişim tarihi: 10 Temmuz 2017).
- T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YATIRIM VE İŞLETMELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (2006), "2006 Yılı Sınır Giriş- Çıkış İstatistikleri", (erişim adresi: <http://uyqm.kulturturizm.gov.tr/TR,9854/sinir-giris-cikis-istatistikleri.html>), (erişim tarihi: 13 Kasım 2017)
- TANITMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (2013), "2012 Pazar Raporları", (erişim adresi: <http://www.tanitma.gov.tr/TR,22435/2012-yili-pazar-raporlari.html>), (erişim tarihi: 05 Eylül 2017)
- Tarihte Bugün. (2017), "Yıllar bazında tarihsel olaylar", (erişim adresi: http://www.tarihtebugun.org/tarihte_yil_sene.html), (erişim tarihi: 21 Ağustos 2017).
- TUİK. (2013), "2013 Turizm İstatistikleri", (erişim adresi: www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=69), (erişim tarihi: 05 Eylül 2017).
- TÜRSAB. (2016), "2016 Turizm Verileri", (erişim adresi: <https://www.tursab.org.tr/tr/turizm-verileri/istatistikler>), (erişim tarihi: 03 Eylül 2017).

- TÜRSAB. (2015), "Incoming Turizm Raporu", (erişim adresi: http://www.tursab.org.tr/dosya/13586/ekim2015_13586_5149287.pdf), (erişim tarihi: 03 Eylül 2017).
- TÜRSAB. (2014), "Çözüm Süreci ve Bölgesel Turizm Raporu", (erişim adresi: https://www.tursab.org.tr/dosya/11581/tursab-cozum-sureci-ve-bolgesel-turizm-raporu_11581_3785472.pdf), (erişim tarihi: 03 Eylül 2017).
- UNUR, K. (2002), *Türkiye'nin Ekonomik Etkilerinin Ölçmede Kullanılan Yöntemler ve Türkiye'nin Aktif Dış Turizm Gelirlerinin Ölçmede Kullanılan Yöntemlerin Ölçümü İçin Bir Model Önerisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- UNWTO (Dünya Turizm Örgütü). (2017), *Tourism Highlights*, 2017 Edition. Madrid: UNWTO.
- UNWTO (Dünya Turizm Örgütü). (2010), *Annual Report*, 2010 Edition. Madrid: UNWTO.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2008), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- WALCOTT, H. F. (1994), *Transforming Qualitative Data: Description, Analysis and Interpretation*, London: SAGE Publications.